

Kuntaliitto
Kommunförbundet

Kuntien näkökulma ikääntyneiden päihdepalveluihin

**Seminaari ikääntymisestä, alkoholista ja
parhaista palveluista**

13.1.2009 Hanasaaren kulttuurikeskus

Jussi Merikallio

johtaja, sosiaali- ja terveysasiat

Kuntien näkökulma ikääntyneiden päihdepalveluihin - esityksen fokus:

- Kunta on lakisääteisesti vastuussa sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä kokonaisuudessaan. Kunnan näkökulma perustuu usein erilaisten intressien ja tarpeiden yhteensovittamiseen.
- Väestörakenteen muutos (ikäntyminen) on haaste palvelujärjestelmälle ja edellyttää sen uudistamista.
- Päihteet ovat lisähaaste ikääntyvien palvelujen järjestämiselle.
- Ikääntyneiden palveluissa päihdeosaaminen ja päihdepalveluissa ikääntymiseen liittyvät kysymykset edellyttävät kehittämistä ja osaamisen vahvistamista.

Palvelujen järjestämisvastuu – Kunta näkökulman ja toiminnan perusta (1/4)

- Kunta järjestää väestön tarvetta vastaavat palvelut
 - Palvelut ja palvelujärjestelmä uudistuu väestön tarpeiden muuttuessa.
 - Sosiaali- ja terveystalvelujen kysyntä on rajaton ja resurssit rajalliset. Palvelujen järjestäminen tulee perustua kunnassa esiintyvään tarpeeseen sekä strategiaan perustuviin ja kestäviin valintoihin.

Palvelujen järjestämisvastuu – Kunta näkökulman ja toiminnan perusta (2/4)

- Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on keskeisin ja kestävin tapa vähentää palvelujen kysyntää ja varautua tulevaisuuden kasvaviin haasteisiin muuttamalla palveluntarveprofiileja.
 - Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen edellyttää kaikkien peruspalvelujen ja muiden toimijoiden yhteistyötä
 - Toiminta edellyttää pysyviä rakenteita ja johtamista.

Palvelujen järjestämisvastuu – Kunta näkökulman ja toiminnan perusta (3/4)

- Vaikuttavat palvelut ja näyttöön perustuvat toimintatavat
 - Palvelutuotannon tuottavuutta tulee nostaa.
 - Tuottavuutta tärkeämpää on vaikuttavuus – tehokkaasti tuotetut palvelut eivät ole itseisarvo, vaan palvelujen on oltava laadukkaita ja tuotettava hyvinvointia (eli vaikuttavuutta, terveyshyötyä).
 - Toimintatavat tulee perustua näyttöön ja toimintaa kehitetään hyödyntämällä hyviä käytäntöjä.

Palvelujen järjestämisvastuu – Kunta näkökulman ja toiminnan perusta (4/4)

- Kuntatalous
 - Kuntatalouden (kuten koko kansantalouden) kehitysnäkymät ovat huonot.
 - Kuntien taloustilanteen erilaistuminen vauhdittuu.
- Kunta joutuu toteuttamaan lakisääteiset velvoitteet ja sovittamaan yhteen eri tarvitsija- ja intressiryhmien tarpeet tasapainoiseksi kokonaisuudeksi.

Kunnat ja niiden tarpeet ovat erilaisia – siksi ei ole yhtä yleistä kuntanäkökulmaa

- Kuntakoko ja maantieteellinen sijainti
- Väestörakenne ja kunnan taloudellinen elinvoimaisuus
- Kuntien tarpeet ja resurssit poikkeavat:
 - kuntien lähestymistavat erilaisiin ilmiöihin, palveluntarvitsijaryhmiin ja väestöryhmiin poikkeavat
- Kunnat joutuvat painottamaan oman väestörakenteensa ja tarveprofiilinsa mukaisia palveluja.

Ikääntyminen kunnille merkittävä haaste

- Väestörakenteen muutos (erityisesti ikääntyminen) lisää palveluntarvetta
- Ikääntyminen vauhdittaa eläköitymistä, mikä vaikeuttaa entisestään henkilöstön saatavuutta
- Palveluntarpeen kasvu ja huoltosuhteen samanaikainen heikkeneminen korostaa kuntatalouden ongelmia

Ikääntyneiden palvelujen kehittämisen keskiössä:

- Ikääntyneiden palvelujärjestelmän kokonaisuuden kehittäminen – ikääntyminen yhdeksi keskeiseksi teemaksi kuntastrategiaan.
- Palvelurakennemuutos laitospalveluiden purkamiseksi. Uudenlaisia asumispalvelu- ja kotihoitokonsepteja.
- Kuntouttava työote koko sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmässä.
- Omatoimista selviytymistä tukevat ja palveluntarvetta ennalta ehkäisevät toimenpiteet.

Päihteet ja ikääntyminen palvelun järjestämisen haasteena (1/3)

- Päihteiden käyttö on usein näkymätöntä.
- Päihteiden käyttö on usein oire. Perimmäinen kysymys voi olla mm. yksinäisyys, masennus, ahdistus.
- Omaiset ja vanhuspalvelujen henkilöstö tunnistavat huonosti päihteiden käyttöä ja sen haitat tulkitaan usein somaattiseksi vaivaksi tai "vanhuuden höperrydeksi".
- Naisten osuus näyttää kasvaneen ja käytön kasvun voidaan olettaa jatkuvan (sekä miehet että naiset) suurten ikäluokkien erilaisen elämäntavan takia.

Päihteet ja ikääntyminen palvelun järjestämisen haasteena (2/3)

- Päihteiden kohtuuton käyttö johtaa muun palvelujärjestelmän kuormittumiseen:
 - Tapaturmariski kasvaa (esim. lonkkamurtumat)
 - Lääkehoidon ongelmat – lääkkeenoton unohtelu, yhteisvaikutukset, väärän lääkityksen riski
 - Sijoittaminen "väärä hoitomuotoon" – turhan raskas hoito, turha hoitosijoitus
 - Kohtuuton päihteiden käyttö lisää hoidon haasteellisuutta mielenterveysongelman, ahdistuksen yms. lisääntymisen myötä.

Päihteet ja ikääntyminen palvelun järjestämisen haasteena (3/3)

- Päihteet palvelujärjestelmän toimivuuden uhka/riskitekijänä:
 - Itsenäisen selviytymisen heikkeneminen ja kasvava hoidon ja huolenpidon tarve
 - Inhimillinen ongelma – vältettävissä olevaa ahdistusta ja kärsimystä
 - Taloudellinen ongelma – väriä hoitoratkaisuja, tehotonta ja palvelujärjestelmää turhaan kuormittavia hoitoratkaisuja.

Palvelujärjestelmä kehitystarpeet

- Ikääntyneiden osallisuuden vahvistaminen.
- Miten havaita ja tarvittaessa puuttua ongelmakäyttöön.
- Ikääntyville soveltuvien ja spesifien päihdekuntoutus ja –hoitomenetelmien kehittäminen joko erityispalveluina tai normaalin palvelujärjestelmän yhteyteen.
- Päihdepalvelujen ja ikääntyvien palvelujen yhteistyö.
- Asiakaslähtöiset palveluprosessit -ajattelu

Osallisuus; tarvitaan sekä universaaleja että kohdennettuja toimenpiteitä

- Tavoitteena on ikääntyvien tarpeet huomioiva yhteiskunta ja ikääntyvien yhteisö: vanhusten palvelukeskuksien lisäksi myös yleiset kulttuuri- ja liikuntapalvelut sekä MAL -järjestelyt ikääntyneille soveliaaksi.
- Yleistä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tukevat rakenteet.

Osallisuus; tarvitaan sekä universaaleja että kohdennettuja toimenpiteitä

- Päihteiden käytön riskitekijöiden tunnistaminen (yksinäisyys, leskeytyminen...) ja ongelmakäytön mekanismien tunnistaminen.
- Elämäntilanneriskissä elävien tavoittaminen, aktivoiminen ja kiinnittäminen yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään on keskeinen haaste, joka edellyttää uutta tietoa, osaamista ja orientaatioita.

Havaitseminen ja varhainen puuttuminen

- Havaitsemisen ongelma:
 - Käytön näkymättömyys ja ongelmakäytön erottaminen muusta käytöstä
 - Vanhustyön ammattilaisille uusia asia; ei kokemusta eikä koulutusta
 - Olemassa oleva testipatteristo (esim. Audit) soveltuunee huonosti.

Havaitseminen ja varhainen puuttuminen

- Miten puuttua, mistä osaaminen ja työkäytännöt. Soveltuuko päihdetyön normaalit työkäytännöt?
 - Ikääntyneelle tarvitaan varhaisvaiheen päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen malli, jossa verkostoilla ja eri tahojen (mm. järjestöt) on merkittävä rooli.
- Vanhuspalvelujen henkilöstö tarvitsee koulutusta ja jossain määrin orientaation muutosta.
- Varhaisen puuttumisen ollessa riittämätön: tarvitaan ikääntymiseen liittyvät erityispiirteet huomioiva hoitoonohjausmalli.

Ikääntyville spesifejä malleja

- Kiistaton tarve:
 - paikalliseen vanhuspalvelujen kokonaisuuteen soveltuva palvelukonsepti, jossa päihde-/mt. työntekijä jalkautuu päihteitä käyttävien koteihin, asumispalveluihin ja toimivat yhdessä vanhustyöntekijöiden kanssa (vrt. Salon A-klinikka ja kotihoidon yhteistyö/työpari työ)
- Laajalle väestöpohjalle ikääntyneen katko/kuntoutusyksikkö osana olemassa olevaa päihdepalvelurakennetta. Toimii myös osaamiskeskuksena/konsultaatiotahona.

Ikääntyville spesifejä malleja

- Peruspalveluna tuotettavan hoidon ja tuen sekä erityispalvelujen suhde on mietittävä paikallisten tarpeiden mukaisesti.
- Ikääntyneen päihdepalvelun asiakasprosessien kuvaaminen avaa ja tekee näkyväksi tarpeen moniammatilliselle ja monitoimijaiselle palvelukokonaisuudelle.
- Yksittäisen hoitotahon ja profession mahdollisuudet ovat rajalliset, joten verkostoituminen ja yhteistyön tulee olla kehittymisen lähtökohtana.

Lopuksi

- Ikääntyvien päihteiden ongelmakäyttö korostaa väestörakenteen muutoksesta aiheutuvia haasteita.
- Hyvän palvelujärjestelmän on tunnistettava ikääntyneiden päihteiden käyttöön liittyvät erityispiirteet.
- Tarvitaan sekä universaaleja että kohdennettuja toimenpiteitä.
- Ikääntyneiden päihdepalvelut edellyttävät verkostomaista ja asiakaslähtöistä työtettä.